

Ezzel ellentétben még a 21. században is tisztázatlan, hogy mekkora a *szellemi önrész* szerepe. Ezernyi bizonyíték áll rendelkezésünkre, amelyek azt mutatják, hogy nevelés és örökség dacára egymástól messzemenően eltérően fejlődnek hasonló származású emberek, sőt azonos „hozománnyal” induló ikrek is, s ennek megfelelően személyiségük kibontakozása összetéveszthetetlenül egyedi módon alakul. A fejlődésnek az a tarka sokszínűsége, amit a feltételezetten meghatározó tényezők dacára pl. testvérek felmutatnak, megerősít bennünket abban a reményben, hogy az ember szellemi lényéből adódóan mérhetően több annál, semminthogy egyszerűen tudomásul kellene vennie – mint afféle véletlent és sorsszerűt – a családjá és környezete nyújtotta lehetőségeket. Viktor E. Frankl azon kevés tudós közé tartozott, akik számoltak azzal, hogy ennek, az emberben rejlő titokzatos „önrészesedés”-nek nagy szerepe van az egyéni sors alakulásában. Már 1949-ből származó korai, „Der unbedingte Mensch” című írását is ennek a témának szentelte, hogy tudniillik hogyan szokik szárbá a „személyesen szabad” a szociális és biológiai megkötöttségek talaján. Így szól erről könyve első oldalain:

A könyv bevezetőjéből

„Ez a könyv azt akarja megmutatni, hogy – minden meghatározottsága dacára – mennyiben létezhet az ember mint nem-meghatározott lény. Azt akarjuk bizonyítani, hogy bár az ember meghatározottságok között él, ám egyszersmind mindig túl is mutat azokon, vagy legalábbis túlmutat; tényleges meghatározottságait túllépve a nem-meghatározottban is teret kaphat. Mindezt

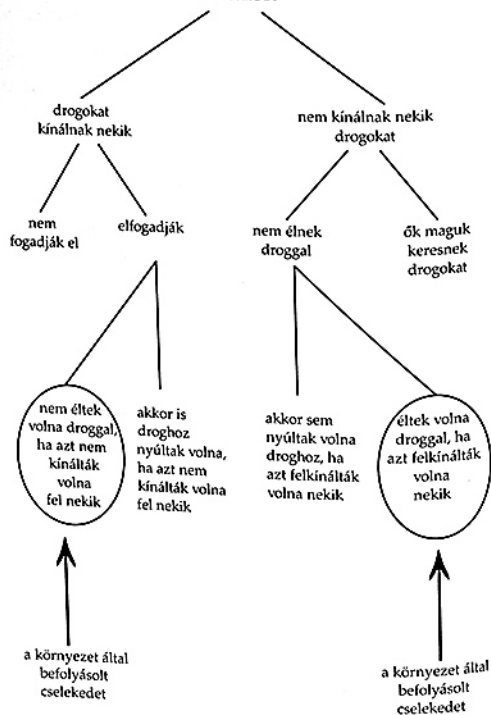
éppen azon tények körén belül akarjuk felmutatni, amelyek – úgy tűnik – leginkább korlátozzák az emberi szellem szabad mozgásterét, miközben ugyanezen faktorok mutatnak rá arra is: milyen nagymértékben múlik az emberen, hogy szabadsága birtokában elrugaskodhasson meghatározottsága talajáról, amelyen azokat a biológiai és pszichológiai adottságokat értjük, amelyekkel klinikai pszichológusok, mindenekelőtt neurológusok és pszichiáterek szembesülnek.

Az ember vélszerű meghatározottságával szemben ott áll válsztható, nem-meghatározott volta. Éppen a neurológus ismeri legjobban a szellemi személy pszichofizikai meghatározottságát, de éppen ő tanúsíthatja annak szabadságát is, éppen ő, aki ismeri a cselekvésképtelenség bénultságát, tehet tanúságot arról, amit mi „a szellem dacoló hatalmának” nevezünk.⁵

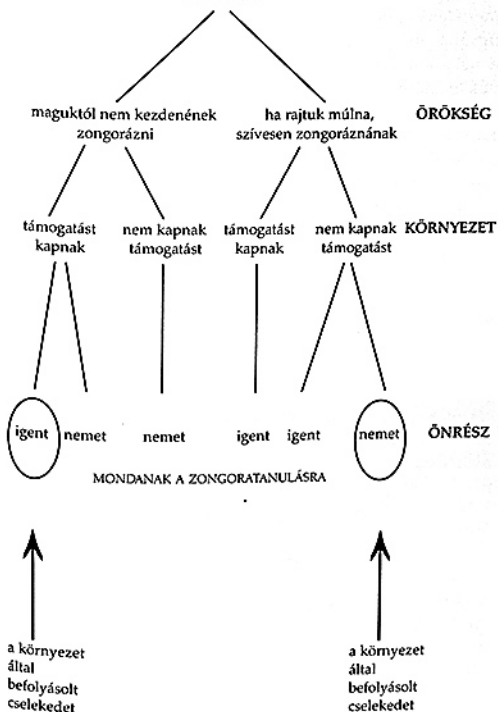
Ezek a határozott szavak minden terapeutához szólnak, különösen a szenvedélybetegeket ápoló intézmények munkatársaihoz. Ők azok, akik egyszerre tanúi a „cselekvésképtelenség bénultságának” és „a szellem dacoló hatalmának”, hiszen állandóan szembesülnek mindkét jelenséggel, pácienseik kétféle beállítódásával: „Azért lettem ilyen, mert...”, illetve – s ezt ugyancsak páciensek vallják: – „Képes voltam teljesen megújulni, pedig...”

Az alábbiakban nézzünk meg két diagramot (52-53. oldal), amelyek szemléletesen ábrázolják, hogy a környezetnek a már említett egyharmados befolyásolási aránya nemcsak az egyes emberre, hanem közösségekre vonatkozóan is bizonyítható. Az egyik ábra a drogfogyasztóvá vált fiatalok arányát

Fiatalok

Fiatalok

mutatja – általánosítva a negatív fejlődési irány veszélyének mértékére figyelmeztet; a másik ábra pedig azt mutatja, hogy ugyanilyen arányban választanak a fiatalok pl. hangszeres zenét – általánosítva tehát a pozitív fejlődési irány választásának lehetőségét szemlélteti.

Mindkét ábra ugyanazon sémára utal, hogy tudniillik a környezet befolyása hat személycsoport közül mindig kettőt (= egyharmadot) térít el abból az irányból, amerre hajlamai terelték volna. Az ábrák azonban azt is mutatják, hogy az utolsó szót maga a személy mondja ki, a végső döntés az övé. Tömören és találóan fogalmazza ezt meg *Jean-Paul Sartre*, amikor azt mondja: „Szabadságunk abban nyilvánul meg, ahogyan azzal bánunk, amit a sors ránk mért.” Fel kell tehát hagyni mind a nevelési tényező mindenhatóságáról szóló legendával, mind pedig a szenvedélybeteg azon kényelmes kifogásával, mi szerint sorsukért szüleik, a dílerek vagy az állam lennének okolhatók. Egyetlen ember sem csupán passzív áldozata a környezetének (gyerekektől és agysérültektől eltekintve), minden ember aktívan együttműködik körülményei alakításában – azonban természetesen úgy is alakíthatja körülményeit, hogy azok áldozatává válik.

A nevelési tényező

Vizsgáljuk meg most azt a harmadot, amit a „nevelési tényező” tesz ki. Mire képes egyáltalán, ha egyszer az öröklődés és az „önrész” túlsúlyban van vele szemben? E tekintetben a rezignatív lemondás nem lenne helyénvaló. Minden nevelés az emberség vagy embertelenség felé nyit kapukat. Azt nem garantálja, hogy a felnövekvő fiatalok rá is lépnek a számukra

szabaddá tett útra, azonban lezárt kapukon átjutni tudvalevőleg még sokkal nehezebb. Ha tehát szülőknek és tanároknak sikerül feltárniuk az emberiség felé nyíló kapukat, azzal nagyszerű ajándékot adnak az utódoknak. Könnyű lépetekkel indulhatnak el egy gazdag élet irányába. Ők döntenek azonban el, hogy ezt az irányt választják-e.

Az egyik legbiztosabb út, ami az emberséghez vezet, a szeretetre való nevelés. Minden jó szakkönyv kiemeli: a gyerekeknek szeretetre van szükségük. Mindenesetre ki kellene egészíteniük ezt a figyelmeztetést: a gyerekeknek nemcsak szeretetre, hanem a szeretet képességére is szükségük van. Mert csak saját szeretetre való képességük erejének segítségével válhatnak át egy napon a „nekem szükségem van” síkjáról a „rám szükség van” síkjára, végérvényesen csak ez vágja le őket a pusztá elfogadás és fogyasztás köldökzsinórjáról. Hogy mekkora jelentősége van ennek a váltásnak, azt szemléltessük egy, a múlt század nyolcvanas éveiben lebonyolított, sikertelen, modell-értékű projekten, amelynek sikeretlensége általános meglepetést keltett. Pedagógusok gondolták ki ezt a projektet, aminek célja a futballmeccszen és más sportrendezvényeken előforduló fanatikus zavargások megakadályozása volt, hogy a nézőket megvédjék a fiatal rendbontók veszélyes túlkapasaitól. Azt tervezték, hogy a szükséglet-kielégítés más módját kínálják fel az agresszoroknak, többek között klubokat, ifjúsági központokat, kreatív műhelyeket s átépített pincehelyiségeket, amelyekben „ártalmatlanul” vezethették le fölösleges energiájukat boxerölték segítségével vagy a birkózószőnyegen. A várt hatásnak sajnos az ellenkezője következett be. Nem levezetődött az agresszió, hanem még jobban felerősödött. A brutalitás megsokszorozódásához vezetett, amit ártalmatlannak hittek; a klubok drogos bűvőhelyekké fajultak.